AALST, TRAGELWEG

Evaluatienota archeologisch onderzoek

28 juni 2016

1. Inleiding

In deze nota geven we een beknopt overzicht van het proefsleuvenonderzoek, uitgevoerd te Aalst (vergunningsnummer 2015/541, vergunninghouder Ruben Pede).

Stad Aalst wenst in het kader van het masterplan Stationsomgeving de Tragelsite te herwaarderen. In dit verband zal er een nieuwe verbindingsweg aangelegd worden tussen de Dendermondse Steenweg en de Denderstraat (Tragelweg). De aanleg hiervan zal bestaan uit wegenis-, riolerings- en tunnelwerken. Het behelst onder meer de gebouwen waar momenteel Aldi, Smatch, Bauknecht, Blokker, Leenbakker, Van Marcke en bpost gevestigd zijn.

SOLVA voert in opdracht van Stad Aalst het voorgeschreven archeologische traject uit. In een eerste fase bestaat het archeologisch traject uit een bureaustudie en een proefputten – en proefsleuven onderzoek. Daarna wordt, in overeenstemming met de resultaten, advies verleent over een mogelijke vervolgopgraving.

Deze nota geeft een eerste, voorlopig overzicht van de voornaamste resultaten.

2. Voorkennis

In de stedenbouwkundige vergunning voor de aanleg van wegenis- riolerings- en tunnelwerken ten behoeve van de nieuwe verbindingsweg, werden bepalingen inzake archeologische erfgoedzorg opgenomen. Hierin is specifiek aandacht besteed aan het voormalige stedelijke kerkhof, het zogenaamde 'Jennemiekeskerkhof', dat van 1784 tot 1867 binnen het projectgebied gelegen was. In de bepalingen is het te doorlopen archeologisch traject omschreven, te weten het uitvoeren van een archeologische prospectie dat de aan- of afwezigheid van archeologische waarden dient te bepalen, waaruit desgevallend behoud *in situ* of bijkomende opgravingen kunnen voortvloeien.

3. Methodologie

Het onderzoek startte op 25 januari 2016 en eindigde 15 maart 2016.

Team:
- Archeologen: Sigrid Klinkenborg, Veronique Guillaume
- Technische assistenten: Antonio Diaz Arroyo, Sam Depetter

De voormalige begraafplaats

Het doel van de proefputten (1,3 & 4) is in eerste instantie om informatie te winnen over het voormalige kerkhof dat hier gesitueerd was. De locatie van de putten is gevarieerd: de eerste en de derde put bevindt zich nabij de Dendermondsesteenweg, met een verschillende oriëntatie. De vierde proefput ligt verderaf van de straat, nabij de ingang van een commercieel pand (Smatch). Dit om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de begravingen en de ruimtelijke indelingen van de voormalige bewaarplaats. Aspecten zoals het aantal geraamten, diepte, kerkhofindeling en bewaring komen hierbij aan bod. De proefputten worden verdiept tot op een eerste niveau. De zichtbare skeletten worden opgeschoond en geregistreerd. Vervolgens wordt een deel van de werkput geselecteerd (ca.

6m²) voor een verdere verdieping tot in de moederbodem. De skeletten van het andere deel worden niet verder uitgehaald en bedekt met een geotextiel. Per proefput zijn telkens de relevante putwanden geregistreerd.

Verder is er één werkput (8) en één proefput/sleuf (2) gegraven die hoofdzakelijk als doel hebben om de begrenzing van de begraafzone te achterhalen. Proefsleuf 2 is grotendeels gesitueerd op het grasgedeelte ten noorden van de voormalige begraafplaats en overschrijdt net de grens met de parking. De sleuf loopt dus verder op het grasgedeelte om te kijken of er buiten de kerkhofbegrenzing relevante sporen bewaard zijn. Twee profielputten zijn hier geregistreerd. Werkput 8 ligt zuidwaarts op de grens van de huidige parking, teneinde de begrenzing aan deze zijde te kunnen lokaliseren. Een eerste grondplan werd aangelegd, opgeschoond en geregistreerd.

Menselijk botmateriaal

Alle menselijke resten, in anatomisch verband, zijn volledig geregistreerd:

- vrijleggen en opschonen skelet
- fotograferen met fotobord en schaal vanuit hoofd – en voetengezichtspunt, indien mogelijk loodrecht.
- fotograferen zonder fotobord, met schaal
- 3D foto's (Agisoft)
- digitaal inmeten skelet en – of grafkist
- invullen skeletfiche en – of houtfiche
- uithalen skelet en verzamelen botmateriaal zoals voorzien in de bijzondere voorwaarden

Menselijke resten die niet in anatomisch verband liggen zijn niet volledig geregistreerd maar wel verzameld en gelinkt aan het spoor waar ze bijhoren.

De zone ten noorden van de begraafplaats

Gelegen op een steilflank, in de nabijheid van de Dender, biedt het perceel een mogelijk archeologisch potentieel. Drie proefsleuven zijn gegraven (5,6 & 7), op een huidig grasland dat voordien in gebruik was als tennisterrein (figuur 25). De proefsleuven liggen min of meer parallel met de Dendermondsesteenweg op een onderlinge afstand van 15m (as op as), en zijn ca. 2 m breed. Een eerste grondvlak werd aangelegd en de sporen zijn geschaafd en geregistreerd. Elke proefsleuf bevat twee profielputten. Telkens is één van beide profielputten minstens 80 cm diep in de moederbodem uitgegraven. Ter verduidelijking van sommige sporen, of om ze te volgen, legden we 3 kijkvensters aan.

Elk profiel is gefotografeerd en per laag beschreven. Van alle sleuven en profielen is de precieze locatie topografisch ingemeten. De sporen zijn (in de mate van het mogelijke) opgeschaafd en vervolgens gefotografeerd, beschreven en topografisch ingemeten. Een aantal sporen zijn gecoupeerd met als doel de aard en datering ervan te kunnen bepalen. De coupes zijn eveneens gefotografeerd, ingetekend en beschreven. Alle vondsten kregen een identificatienummer.

4. Bespreking van de sporen per proefsleuf

In **bijlage** is een allensporenplan terug te vinden.

Proefput 1

De zuidelijke (CD) en oostelijke (AB) profielwanden zijn volledig geregistreerd. Onder het asfalt verschijnen recente ophogingslagen / verstoringen. **Vanaf ca. 60 cm** diepte herkennen we de **kerkhofgrond** (PS1-1). De aflijning is duidelijk en deze laag bevat vrij veel verspit menselijk bot. De kerkhofgrond herbergt **vanaf ca 1.20 m onder het wegdek verscheidene skeletten in anatomisch verband** met bijhorende kistaflijningen en grafkuilen Onder dit ca. 1 tot 1.20 m dikke pakket wordt lokaal de **moederbodem geattesteerd**. .
De profielen werden tot ca. **2m onder de parking opgetekend**. De grondwatertafel bevindt zich op 1.60 m onder het straatniveau (onderzoek januari 2016).

Sporen
We herkennen de fundering van een bakstenen muur waar de stratigrafie, het formaat, de mortel en de oversnijding van geraamten wijst op een zeer recente herkomst en bijgevolg niet geassocieerd wordt met de begraafplaats.
In de onderliggende kerkhofgrond zijn **22 skeletten geregistreerd, allen zijn zuidwest noordoost georiënteerd.** Voor zover de kistaflijning nog zichtbaar is, kunnen we stellen dat de individuen begraven zijn in een kist. De geraamten, die voldoende informatie geven om de positie te kunnen vaststellen, liggen steeds gestrekt op de rug. De armen liggen frequent op de buik en occasioneel langs de heupen. Uitzonderlijk ligt er één van de armen langs het lichaam terwijl de andere op de borst rust. De positie van de benen is gestrekt en naast elkaar. Er zijn **geen infanten of neonaten** geattesteerd.
De bewaring van de begravenen is eerder matig tot slecht, rekening houdend met de periode van de teraardebestelling. Ten gevolge van de ligging onder de grondwatertafel kleurt een deel van de skeletten donkerbruin.
Deze werkput weerspiegelt geen duidelijke kerkhofindeling, de geraamten worden frequent oversneden door anderen en zijn incompleet.
Wel is het zo dat bij het verdiepen enkele skeletten (S15 en S21, S16 en S20) strak boven elkaar lijken te zijn begraven. **Op een diepte van ca. 1.80 m** onder de bestrating zijn **nog** kistaflijningen en **minstens 2 geraamten aanwezig**. Door het grondwater zijn deze wel opgemeten in grondplan maar niet verder opgegraven. Het plaatsen van geotextiel zorgt voor verdere bescherming.

Vondsten
De vondsten zijn in geringe mate aanwezig. De kerkhofgrond (PS1-1) bevat, naast verstoord botmateriaal, scherven van postmiddeleeuws aardewerk. We noteren oa. witbakkende scherven waaronder een rand van een komfoor, aardewerk in faience en faience fine, een in pijpaarde gebakken pijpje, en tot slot een paar scherven rood lokaal gedraaid aardewerk. Op basis van het aardewerk uit de kerkhofgrond (PS1-1) kunnen we voorlopig uitgaan van een datering in de 18-19de eeuw, overeenkomstig met de historische bronnen.

Profiel CD

Recente funderingen doorgraven de geraamten **e grond**

Proefsleuf 2

De **moederbodem** wordt **zichtbaar vanaf 80 cm onder het maaiveld.** Profiel 2 is ca. 90cm diep in de moederbodem uitgegraven en hier zijn 3 lagen te herkennen. De eerste laag (PS2-4) kenmerkt zich door een samenstelling uit licht geelbruine leem met mangaan en weinig ijzerconcretie inclusies.
30cm dieper verschijnt een nieuwe geelbruine laag in de moederbodem, ditmaal samengesteld uit zand met vlekken lichtbruine leem en met mangaanspikkels. De onderste laag (PS2-6) bestaat uit licht gelig bruin zand met summiere vlekken lichtbruine leem. Ter hoogte van profiel 1 is een verstoring (10-15cm) aanwezig tussen de huidige akkerlaag (PS2-1) en de oude ploeglaag (PS2-2). Deze is zichtbaar tot halverwege de proefsleuf.

Sporen

Tijdens het openleggen verschijnt **de westelijke bakstenen kerkhofmuur**, doorsneden en omgeven door verscheidene recente nutsleidingen. De muur is 70 cm breed gaat ca. 50cm diep tot 9.47m TAW. Binnenin de begraafzone, vlakbij de muur levert grondplan A **2 skeletten** op, **waaronder 1 infant** (C.S02-1, figuur 11). Het lijkt er op dat dit individu de volwassene (C.S01-1) doorsnijdt. Beide liggen tevens zuidwest - noordoost, in een gestrekte houding en met de armen op de buik. Het kind ligt deels op zijn rug en rechterzijde, het andere individu ligt op de rug. De **bewaring is vrij goed** en de **overledenen zijn hier reeds aanwezig op een diepte van ca. 80 cm onder het loopniveau.** De kerkhofgrond (C.PS2-9) gelijkt sterk op deze van PS1. **Extra muros** zijn er in deze sleuf **geen geraamten of antropogene sporen** waargenomen.

Kerkhofmuur

Grondplan A

Vondsten

PS2 brengt, buiten wat verspit menselijk botmateriaal en een paar postmiddeleeuwse rode scherven in de kerkhofgrond, geen vondsten naar boven.

Proefput 3

Wederom zijn twee profielen (zuidelijk AB en oostelijk CD, figuur 13 tem 16) weerhouden voor registratie. Onder het asfalt verschijnt een verstoringspakket van ca. 40 cm. Dit wordt gevolgd door een gereduceerde, vermoedelijk andere recente ophogingslaag/verstoring en heeft een dikte van ca. 20 cm. Hieronder is lokaal een puinige laag/verstoring zichtbaar (15cm). **Vanaf ca. 50-80 cm diepte wordt de kerkhofgrond (tot 1.20 m diepte) geattesteerd.** Opvallend is dat de kerkhofgrond in de **noordwestelijke helft** van de proefput aanzienlijk **minder diep** gaat, op deze plek wordt de lichte, bruingele **moederbodem zichtbaar vanaf ca. 80 cm** onder de parking. Mogelijk gaat het hier om een looppad. Deze is samengesteld uit bruingelige zandige leem met zandige vlekken. Vanaf ca. 1.20 m onder het loopvlak noteren we een andere moederbodem die ditmaal samengesteld is uit gelig zand met occasioneel leemvlekken.

Er zijn **skeletten geattesteerd tot op een diepte van ca. 1.50 m** onder het loopniveau. De profielen zijn geregistreerd tot ca. 1.70 m diepte.

Sporen

De proefput herbergt **twee wellicht recente bakstenen muurresten** (C.PS3-4 en 5) met insteek (PS3-2 en 3) die over de volledige noordelijke zijde van de proefput zichtbaar zijn. Hoogstwaarschijnlijk is fundering C. PS3-4 zeer recent rekening houdend met stratigrafie, baksteenformaat, grotendeels gemetst in kruisverband met een overwegend harde, grijzige mortel. Het lijkt erop dat deze fundering een oudere muur PS3-5 doorsnijdt, het baksteenformaat is hier aanzienlijk groter en heeft een vrij zandige kalkmortel, lichtgrijs en met kalkstippen. Beide muren doorsnijden skeletten en horen wellicht niet bij het kerkhof maar bij de 19-20ste eeuwse industriële ontwikkeling op de site.

Op een diepte van ca. 1,20m diepte verschijnen de eerste geraamten in anatomisch verband en wordt er een eerste grondvlak aangelegd. Bijna de helft van het westelijk deel van de put bestaat uit moederbodem. Uiteindelijk levert de put **17 skeletten** op, **infanten en neonaten zijn niet geattesteerd**. De positie van de individuen is wederom **zuidwest-noordoost**, gestrekt op de rug en de armen liggen op de buik. Evenwel zijn door de haakse positie van de sleuf ten opzichte van de oriëntatie van de overledenen, frequent slechts de benen – onderbenen of occasioneel een deel van het bovenlichaam zichtbaar Niettemin is er een **indeling in de manier van begraven te herkennen.** Meerdere geraamten liggen, vanaf een noord zuidelijk gezichtspunt, vrij exact boven elkaar. De begravingen vertonen een tussenafstand van ca. 30 - 50cm, hoewel variërend in zuidwestelijke-noordoostelijke positie. De skeletten zijn onvolledig, in matige tot slechte conditie en de bekistingen zijn nagenoeg niet bewaard.

Vondsten

Uitgezonderd fel gecorrodeerde ijzeren nagels die toehoren aan de kisten en één postmiddeleeuwse rode scherf uit de kerkhofgrond (C. PS1-1) herbergt de proefput geen vondsten.

Grondplan A

Profiel AB

Proefput 4

Door de talrijke verstoringen is de noordelijke profielwand het meest nuttig. Wederom toont het profiel onder het asfalt een recente ophogingslaag gaande van 20 cm tot lokaal ca. 50cm diepte. Op **ca. 40 cm diepte is de kerkhofgrond** zichtbaar. Het vormt een 40 cm dik pakket en gaat dieper waar de grafkuilen zich bevinden (ca. 80-100m). De licht bruingele **moederbodem verschijnt lokaal**

Grondplan A

vanaf ca. 80cm onder de parking. De samenstelling bestaat uit zand met leemvlekken. De skeletten zijn aanwezig tot op een diepte van ca. 1 m onder de parking. De profielen zijn geregistreerd tot op en diepte van ca. 1.50 m.

Sporen
De geraamten zijn in **anatomisch verband** present vanaf **ca. 90 cm** onder het loopniveau, dit is overeenkomstig met deze uit PS2. In zijn geheel zijn er nog **3 skeletten** bewaard met doorgaans een kistaflijning. De positie van de geraamten is gelijkaardig aan de overledenen uit PS3, met wellicht **dezelfde indeling en oriëntatie**. Slechts de schedels liggen binnen de grenzen van de putwand.

Vondsten
De proefput levert uitgezonderd ijzeren nagels van de bekistingen geen vondsten op.

Proefput 8
De proefput ligt ter hoogte van de oostelijke begrenzing van de voormalige begraafplaats, grenzend aan winkels en doorgang van Leen Bakker. Doel van deze proefput (1.40 m op 80 cm) is het achterhalen van de exacte positie van de **oostelijke kerkhofmuur** (C.PS8-1). Binnenin de kerkhofzone wordt er, omwille van praktische beperkingen, niet afgegraven. Er zijn dan ook **geen skeletten** waargenomen. Grondplan A wordt aangelegd en geregistreerd.

Sporen
De **bakstenen begrenzing** verschijnt op een geringe diepte van 20-30 cm onder het asfalt. De muur is analoog met de westelijke kerkhofmuur (C. PS2-8) en toont dezelfde opbouw, baksteenformaat en mortel. *Extra muros* verschijnt de moederbodem vanaf ca. 50 cm diepte.

Vondsten
De proefput brengt geen vondsten naar boven.

Kerkhofmuur

<u>Proefsleuven op het perceel ten noorden van het voormalige kerkhof</u>

Proefsleuf 5 tem proefsleuf 7
Ca. 90 meter ten noorden van het kerkhof zijn drie proefsleuven gegraven, op een huidig grasland dat voordien in gebruik was als tennisterrein. Gelegen op een steilflank, in de nabijheid van de Dender, biedt het perceel potentieel interessante archeologische relicten.
Echter, in het algemeen zijn er op het terrein grootschalige **verstoringen** waargenomen waaronder recente afgravingen, steenslag, puin en nutsleidingen. De proefsleuven herbergen omzeggens **geen archeologisch relevante sporen of vondsten**, met **uitzondering** van een **brede gracht** (C. PS5-8) uit de **metaaltijden** en twee paalsporen (C. PS5-14 & 17). Daarnaast doorsnijdt een recente perceelsgreppel (C. PS5-13) het terrein. De gracht en de greppel zijn te volgen over de drie sleuven heen en tonen een **zuidwest-noordoost oriëntatie**, hellingafwaarts richting de Dender.

PS7, verstoringen

Sporen

Gracht (C.PS5-8)

De brede U-vormige gracht is onduidelijk in het grondvlak. Het is vooral door de lokale aanwezigheid van houtskoolbrokjes, in de bovenste laag van de vulling, dat het spoor zichtbaar is. Hij is ca. 2.7 m breed en is ca. 1.30 m diep bewaard onder het maaiveld. Bovenaan de vulling is een donkere, bruingrijze stabilisatielaag met houtskool brokjes waargenomen, waaruit stalen zijn genomen voor 14C onderzoek. Daaronder is een homogene bruingrijze vulling te zien, waarin geen begroeiingslagen of een gelaagdheid in de vulling te herkennen valt. Dit wijst erop dat de gracht relatief snel is gedempt. De Poppkaart en de Atlas der Buurtwegen tonen perceleringen die grotendeels eenzelfde oriëntatie vertonen als de gracht, maar liggen niet op dezelfde plaats.

PS 5 tem 7, NW aanzicht

Profiel AB op de gracht

Vondsten

De gracht is deels machinaal uitgehaald en herbergt enkele kleine fragmenten aardewerk. Ter hoogte van proefsleuf 7 is er een kijkvenster (ca. 22 m²) op de gracht gegraven, waarin hij gevolgd kan worden. De vulling van de gracht wordt hierbinnen volledig laagsgewijs en machinaal uitgeschept. Dit levert enkele grofwandige handgevormde scherven op, hoogstwaarschijnlijk te dateren in de metaaltijden. In de vulling, grenzend aan de akkerlaag en boven de stabilisatielaag, komt een rode, lokaal gedraaid middeleeuws fragment aan het licht.

Paalsporen (C. PS5-14 & 17)

Beschrijving en vondsten

Vlakbij de recentere greppel C. PS5-13 liggen twee mogelijke paalsporen. Paalspoor PS5-17 is gecoupeerd, kenmerkend is zijn grijzige vulling en U- vormige uitgraving (figuur 31). Hij is ca. 20 diep bewaard en bevat houtskool. Ca. 2 meter noordwaarts ligt een mogelijk ander paalspoor C. PS-14. De vulling is niet hetzelfde, lichtgrijzig met moederbodem vlekjes en kan natuurlijk zijn. Evenwel is ervoor gekozen een kijkvenster west - en oostwaarts te graven (ca. 34m²) om zo mogelijk andere paalsporen te lokaliseren. Dit is niet het geval. Het gecoupeerde paalspoor herbergt geen vondsten, een houtskoolstaal kan meer duiding geven over de datering.

Paalspoor PS5-17

Vloer (C.PS7-4)

Beschrijving en vondsten

Ten zuiden in proefsleuf 7 bevindt zich een bakstenen vloer, bedekt met een cementlaag en grenzend aan verstoringen (figuur 32). Het kleine formaat van de bakstenen, de harde grijzige cementmortel en de cementlaag wijzen op een recente herkomst. Onder de vloer verschijnt de moederbodem. Vermoedelijk hebben we hier te maken met de vloer van een kelder uit de 20ste eeuw en staat hij in relatie met de vroegere infrastructuur van het tennisplein.

Vloer en verstoringen

5. Voorlopige conclusies

Kerkhofzone (PS1 tem PS4, PS8)

De proefputten zijn gegraven teneinde meer informatie te vergaren over het 18-19de eeuwse stedelijke kerkhof. De putten zijn vaak gedeeltelijk verstoord, in het bijzonder proefput 4 (noordoosten van de begraafzone; o.a. fossiele brandstoffen). De 44 geregistreerde geraamten een vertonen ZW-NO positie. Volgens de eerste vaststellingen hebben de overledenen de volwassen leeftijd bereikt, uitgezonderd één infant. Ze zijn allen begraven op de rug, in een gestrekte houding met doorgaans de armen op de buik. Het overgrote deel heeft nog duidelijk kistaflijningen en er is deels een begraafindeling zichtbaar. De oostelijke en westelijke bakstenen kerkhofmuur kan gelokaliseerd worden. Buiten de muren werden geen begravingen waargenomen. De skeletten bevatten nagenoeg geen vondsten, zijn incompleet en doorgaans matig tot slecht bewaard. Het wordt duidelijk dat richting het noord en noordoosten de geraamten in anatomisch verband aanwezig zijn vanaf een diepte van 80 cm onder de parking, tot een diepte van minstens 1 m onder het loopniveau. Meer zuidwaarts verschijnen de geraamten vanaf 1.20 m onder de parking en zijn ze tot minstens ca. 1.60 - 2 meter diep begraven. Een waarderende antropologische studie op het botmateriaal zal ons meer duidelijkheid geven over het potentieel van de skeletten voor verder onderzoek.

Buiten de kerkhofzone (PS2, PS5 tem PS7)

Ten noorden van het voormalige kerkhof brachten deze proefsleuven weinig archeologische sporen naar boven. Slechts een gracht uit de metaaltijden (PS5-8) kan hierbij vermeld worden. Proefsleuven

5 tem 7 weerspiegelen frequent verstoringen gaande van vroegere afgravingen, tennisterreinoverblijfselen, puin, afval en buiten gebruik gestelde nutsleidingen.

Contactgegevens

Bart Cherretté/ Cateline Clement
SOLVA
Correspondentieadres: Joseph Cardijnstraat 60, 9420 Erpe-Mere
Bezoekadres: Industriezone ZUID III, Industrielaan 18, 9320 Aalst (Erembodegem)
T: 053/ 64 65 36
F: 053/ 64 65 30
GSM: 0486/ 83 13 41
bart.cherrette@so-lva.be
cateline.clement@so-lva.be
veronique.guillaume@so-lva.be